

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929Vošnjak B."1914/1924"

Prejeto: 1. 10. 2014

Vloga Bogumila Vošnjaka v prvi svetovni vojni in neposredno po njej

ALEKSANDRA GAČIĆ

dr. zgodovine

Aleksandra Gačić s. p., Rožnik 17, SI-3270 Laško

e-pošta: aleksandra.gacic@gmail.com

Izvleček

Avtorica v prispevku obravnava delovanje Bogumila Vošnjaka med prvo svetovno vojno, ko je kot neutruđen član deloval v Jugoslovanskem odboru. S prispevkom skuša osvetliti ključne trenutke njegovega delovanja, saj je bil kot eden najbolj prepoznavnih Slovencev začetka 20. stoletja dolgo časa zamolčan v slovenskem zgodovinopisju. Ne le da je svet opozarjal na mali narod Slovencev, temveč je usodo slednjih zapečatil tudi kot edini slovenski podpisnik Krfske deklaracije julija 1917. Njegova prizadevnost ga je vodila v ZDA, kjer je rojake skušal pridobiti za jugoslovansko idejo, po vojni pa je bil kronan z mestom generalnega sekretarja delegacije Kraljevine SHS na mirovni konferenci v Parizu in mestom izrednega poslanika v Pragi. Zatem dodeljene funkcije niso več imele tako velikega pomena in Vošnjak je po dokončnem odhodu v ZDA po drugi svetovni vojni nekako utonil v pozabo.

Abstract

THE ROLE OF BOGUMIL VOŠNJAK DURING THE GREAT WAR AND IN THE YEARS IMMEDIATELY AFTER IT

This paper discusses the work of Bogumil Vošnjak during World War I and his very active role as a member of the Yugoslav Committee. Although one of the most established Slovenians at the start of the 20th century, little was known about him in Slovenian historiography for a number of years, which is why the author here aims to shed light on some of the key events of his work. Not only did he draw attention of the world to our small nation, but he also sealed its faith by being the only Slovenian signatory to the Corfu Declaration in July 1917. His diligence led him to the United States of America where he propagated the Yugoslav idea among his compatriots. After the war, he was appointed secretary-general of the delegation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes at the Paris Peace Conference and also served as ambassador extraordinary in Prague. His subsequent duties were not of such great importance, and after his permanent move to the United States after World War II, he somewhat fell into oblivion.

Ključne besede:

Bogumil Vošnjak,
prva svetovna
vojna,
Jugoslovanski
odbor,
Londonski pakt,
Krfska
deklaracija,
pariška mirovna
konferenca

Key-words:

Bogumil Vošnjak,
World War I,
Yugoslav
Committee,
Treaty of London,
Corfu Declaration,
Paris Peace
Conference

Kratek pregled Vošnjakovega življenja in dela

Bogumil Vošnjak (rojen 9. septembra 1882) izhaja iz ugledne rodbine Vošnjakov, znana in uveljavljena sta bila predvsem njegov oče Mihael (ustanovitelj zadrug na Slovenskem in politik) in stric Josip Vošnjak (znani zdravnik in politik). Sad njune vzgoje in vzorov je bil Bogumil, ki ga je predvsem prva svetovna vojna zavihtela v svet političnih in diplomatskih dogajanj. Za slovensko zgodovino je pomemben zaradi več dejavnikov v času burnih dogodkov doma in po svetu v začetku prejšnjega stoletja. Poudarjena je predvsem njegova vidna vloga v Jugoslovanskem odboru (v nadaljevanju JO), znotraj katerega je kot aktivni član opozarjal svet na Slovence in ostale južne Slovane, ki naj bi se čim prej osvobodili habsburškega jarma ter se združili pod enotno in tuje nadoblasti osvobojeno državo. Vošnjak je ob samem začetku prve svetovne vojne kazal zanimanje za politično dogajanje in sam navezal stike z JO. Junija 1915 se je z drugimi člani odbora preselil v London. Njegova prizadevanja so ga vodila na Krf, kjer je kot edini Slovenec zapečatil prihodnost južnoslovanskih narodov s podpisom *Krfske deklaracije*. Temu je sledila njegova pot v ZDA, ki je imela dva cilja – pridobiti slovenske izseljence za podporo načelom *Krfske deklaracije* in prepričati ameriško javnost, da je južnoslovansko vprašanje možno rešiti le z razpustom habsburške monarhije.¹

Ena vidnejših Vošnjakovih vlog je bila udeležba na mirovni konferenci v Parizu v letih 1919 in 1920, kjer je Jugoslovane zastopal kot generalni sekretar delegacije Kraljevine SHS – njegova naloga je bila vzdrževati zveze z britansko, ameriško in slovanskimi delegacijami, saj je bil strokovnjak za državno in mednarodno pravo ter je dobro obvladal angleški, francoski, ruski, nemški, italijanski, češki in srbohrvaški jezik. Avgusta 1919 je bil imenovan za enega izmed prvih štirih profesorjev Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, a ker je bil poklican v ustavno komisijo in nato kot član Samostojne kmetijske stranke izvoljen za poslanca v Ustavotvorno skupščino, se je svojemu mestu na fakulteti odpovedal. Zavzemal se je za integralno združenje vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev v enotno državo in želel preimenovanje države v Jugoslavijo, jezik pa naj bi bil jugoslovanski, s čimer je izzval nemalo negotovanja pri Slovincih.²

Julija 1921 je zamenjal Ivana Hribarja na mestu izrednega poslanika in pooblaščenega ministra v Pragi, a je diplomatska kariera trajala kratko, saj je bil že novembra 1922 odpoklican. V letu 1923 in v začetku leta 1924 je kot pooblaščen minister »na razpoloženju« delal pri zunanjem ministrstvu pri raznih meddržavnih pogodbah z Avstrijo, Italijo, Madžarsko, Albanijo in Veliko Britanijo. Do leta 1928 je bil načelnik oddelka za trgovinske pogodbe. Maja 1931 je bil imenovan za delegata Kraljevine Jugoslavije pri Upravnem odboru Fonda B v Baslu, ki je reševal vprašanje madžarskih reparacij. Novembra 1931 je bil izvoljen za poslanca v Narodno skupščino. Leta 1936 je v Beogradu ustanovil »Matico rada«, ki je tesno sodelovala z Masarykovo akademijo dela. Ob nemški okupaciji Beograda se je pridružil gibanju Draže Mihailovića.³

Po vojni je od avgusta 1945 do decembra 1947 živel v Rimu. Spomladi 1946 je bil izvoljen za podpredsednika izvršnega odbora Slovenske demokratske stranke in kot njen zastopnik postal podpredsednik Narodnega odbora za Slovenijo, kar je ostal do svoje smrti. Po prihodu v Washington decembra 1947 je navezal stike z nekdanjimi člani ameriškega kongresa, ki jih je poznal še od leta 1918 in preko njih skušal vplivati na odnos vodilnih ameriških politikov do komunistične oblasti v Jugoslaviji. Delal je pri Odboru za neameriške dejavno-

¹ Gačić: *Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat*.

² Prav tam.

³ Prav tam.

sti pri poslanski zbornici, eno leto je predaval na kalifornijski univerzi in bil svetovalec Kongresne knjižnice v Washingtonu.

V zadnjih letih življenja je bil svetovalec begunskega odseka v zunanjepolitičnem odboru senata. Ves čas svojega bivanja v ZDA si je prizadeval združiti različne politične smeri v emigraciji, da bi ustvarile enotno jugoslovansko politično predstavništvo. 16. junija 1959 je po dolgotrajni in težki bolezni v Washingtonu umrl zaradi oslabelosti srca.⁴

Vošnjakovo delovanje med prvo svetovno vojno

V Vošnjakovih dijaških letih sta se z očetom preselila v Gorico, kjer se je tudi šolal. V začetku 20. stoletja se je na Slovenskem začel kazati liberalni odpor, ki ga je predstavljala narodno-radikalna mladina, predvsem mladi akademiki z Dunaja, iz Gradca in Prage, ki je na Slovenskem nastopila že jeseni 1904 z glasilom *Omladina*. Liberalnim radikalcem Gregorju Žerjavu, Adolfu Ribnikarju, Albertu Kramerju, Vladimirju Knafliču, Albinu Ogrisu in Vošnjaku ter še nekaterim drugim je bila skupna njihova »trajna življenjska jugoslovanska narodno unitaristična usmeritev«.⁵

Kasneje je Vošnjak objavljala tudi v dvomeščniku za znanost in kulturo, imenovanem *Veda*, katere ustanovitelj in urednik je bil tudi sam, finančno jo je podpiral njegov oče.⁶ *Veda* je izhajala v letih 1911–1915 kot revija liberalno usmerjenih izobražencev. Posvečala se je družboslovni in humanistični tematiki, gospodarstvu in naravoslovju. Poudarjala je zlasti kulturno združevanje južnih Slovanov in tako pred prvo svetovno vojno v slovenski javnosti ustvarjala pluralen odnos do jugoslovanskih in drugih družbenopolitičnih vprašanj.⁷ Vošnjak je o *Vedi* na svoja stara leta pisal, da je imela to veliko nalogo, da razišče ozadje, ki je »pripravljalo novo jugoslovansko stvarnost«.⁸

Balkanski vojni v letih 1912 in 1913 sta pustili vtis tudi pri mladih intelektualcih na Goriškem. Tako so se pri Vošnjaku odvijali tajni nočni sestanki simpatizerjev srbskega Piemonta. Mladi, bodoči veljaki, so v Gorici razvneli

Bogumil Vošnjak
(ARS, AS 1039, škatla 1)

⁴ Gačić: *Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat*.

⁵ Prunk: *Slovenski narodni vzpon*, str. 130.

⁶ Vošnjak: *Dnevnik iz prve svetovne vojne*, str. 7; *Slovenski biografski leksikon*.

⁷ *Enciklopedija Slovenije, Zvezek 14 U–We*, str. 163.

⁸ Vošnjak: *Ustavni pogledi Krfske deklaracije*, str. 146.

razpoloženje in oblikovali zavest za jugoslovansko državno idejo. Na sestankih na Vošnjakovem domu so razpravljali o posledicah, ki bi jih imela zmaga balkanskih narodov za Avstro-Ogrsko in njen obstanek. Znotraj njihovega kroga se je porodila zamisel o potrebi, da se med narodom zaneti revolucionarno razpoloženje za odcepitev od avstro-ogrsko monarhije in za združitev z ostalimi južnoslovanskimi narodi.⁹

Leta 1911, ko je prvič pisal za *Vedo*, je Vošnjak še vedno menil, da bi bilo nespametno, če bi avstro-ogrsko monarhija razpadla: »/.../ *Kulturnogeografsko proučevanje je pa še mnogo večjega pomena. Ono dokazuje, da je nastala obdonska država naravnim potom in da bi bilo otročje hotenje jo razbiti.*«¹⁰ A že tri leta pozneje je verjel, da bo Avstro-Ogrska vendarle razpadla, če bo vojna trajala dlje kot do konca leta, zato je že takrat želel oditi v tujino, kjer bi delal za združitev južnih Slovanov monarhije s Srbijo in Črno goro. Pri prestopu avstrijske meje mu je pomagal predvsem Ivan Marija Čok. Že ko je prispel v Ljubljano in nato v Trst, je od političnih prijateljev dobil zanesljive informacije o obstoju in delovanju južnoslovanske politične emigracije, ki sta jo v Italiji vodila Hrvata Ante Trumbić in Frano Supilo.¹¹ Z očetovim privoljenjem in njegovo denarno pomočjo je zapustil monarhijo in se umaknil v tujino.¹² K lažji odločitvi za pobeg je tudi Vošnjakovega očeta spodbudila šele avstrijska vojna napoved Italiji in odprtje soške fronte, s čimer je postala ogrožena tudi Gorica. Ker je že spomladi izvedel, da ga zaradi obtožbe veleizdajstva vlada želi izročiti preiskovalnemu zaporu, je tudi sam leta 1915 odšel v emigracijo.¹³

V Švici Bogumil Vošnjak ni zdržal dolgo, saj ga je nemir gnal naprej v delovanje: »*Nisem več mogel zdržati v planinski samoti, temveč se odločim, da potujem v Rim in stopim v stik s Trumbićem. 21. aprila sem prispel v večno mesto.*« Ob njunem srečanju v Rimu je Vošnjak nemudoma postavil Trumbiću vprašanje: »/.../ *ali se bo Antanta vezala v tolikšni meri, da bomo po italijanski intervenciji izgubili svoje dežele? To je bilo centralno, najpomembnejše vprašanje: 48 ur kasneje je bil Londonski pakt podpisan /.../. Trumbićev odgovor je bil: ni verjetno. Po mnenju Trumbića je prišla katastrofa prehitro. Potrebni bi bilo dvajset let, da se utrdi ideja narodne enotnosti. Italija sedaj zadovoljuje Jugoslovane, ampak hoče sama biti jadranska sila. Zahteve Italije presegajo vse meje.*«¹⁴

Iz Rima se je Vošnjak skupaj s člani bodočega JO napotil proti Parizu. Pred potjo jih je Josip Mandić obvestil, da je v Trstu prišlo do odločitve, da imajo člani JO popolno soglasje za predstavljanje naroda v tujini.¹⁵ Po njegovem prihodu v Pariz se je dokončno ustanovil JO, in sicer z Antejem Trumbićem, Nikolo Stojanovičem, Hinkom Hinkovičem, Frankom Potočnjakom in Bogumilom Vošnjakom. Tako so bile ob Trumbiću skoraj vse politične smeri iz Slovenije in Hrvaške, razen Šusteršičeve ljudske stranke in Frankove Stranke prava.¹⁶ V začetku maja 1915 se je torej v Parizu v hotelu Madison vršil sestanek nekaj slovanskih mož. Na podlagi programa, ki je nastal aprila, so se združili v JO in »*pričeli na lastno pest, sami in brez zveze z domovino, polagati kamen za kamenom k državni stavbi ...*«.¹⁷

⁹ Omahen: *Mihael Vošnjak (1837–1920)*, str. 34; Boršnik: *Pogovori s pesnikom Gradnikom*, str. 61.

¹⁰ Vošnjak: *Sociološki pomen nemško-slovanske jezikovne meje*, str. 393.

¹¹ Pleterski: *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*, str. 34; Bajc: *Zapletena razmerja*, str. 42; Pleterski: *Ante Trumbić in vprašanje razmejitve z Italijo*, str. 114.

¹² Vošnjak: *U borbi za ujedinjeno narodnu državo*, str. 4; Omahen: *Razprava*, str. 36.

¹³ Vošnjak: *Ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka*, str. 14–15; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 18; ASS, FV, šk. 3; Omahen: *Razprava*, str. 38–39 in 41–42; ARS, AS 1039, fasc. 72, Pismo Bogumila Vošnjaka Mihaelu Vošnjaku, 11. 6. 1915.

¹⁴ Vošnjak: *U borbi*, str. 16.

¹⁵ Prav tam, str. 18–19.

¹⁶ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 123.

¹⁷ Repe: *Zakaj so Slovenci vstopili v Jugoslavijo in zakaj so iz nje odšli?*, str. 27.

Povod dejanskega oblikovanja JO je bil podpis *Londonskega pakta*, ki je določal, da v primeru zmage Italija dobi Tridentinsko, Južno Tirolsko, Goriško-Gradiščansko, Trst, Istro, Kvarnerske otoke in Dalmacijo.¹⁸ Podpis *Londonskega pakta* je potrdil prepričanje JO v nujnost borbe za združitev južnoslovanskih narodov, medtem ko je srbska vlada sklenila, da mora svojo politiko prilagoditi dejanskim odnosom med velesilami. JO je bil dokončno oblikovan 30. aprila 1915.¹⁹ Za sedež odbora so določili London, saj Rim ni bil primeren. JO si je za cilj zastavil »osvobojenje vseh Jugoslovanov izpod avstro-ogrškega jarma in ujedinjenje s svobodnimi brati Srbije in Črne gore«.²⁰ Kot odborov predsednik je Trumbić svetoval, naj JO posebno pozornost posveti morju, navzven pa zastopa idejo integralnosti dežel. Po prihodu v Pariz je Vošnjak Gustavu Gregorinu in Dinku Trinajstiću svetoval, da bi bilo nujno treba nekaterim vplivnim francoskim politikom razložiti narodnostno stanje. Vošnjak je poročal o jadranskem vprašanju v odboru francoske zbornice za zunanje zadeve. Že ob samem začetku delovanja je odbor sestavil jugoslovanski memorandum, ki so ga 6. maja 1915 predali francoskemu ministru za zunanje zadeve Théophilu Delcasséu in ruskemu ambasadorju v Parizu Aleksandru Petroviču Izvoljskemu.²¹ V memorandumu so vlade teh držav obvestili o ustanovitvi odbora in njegovih ciljih, kot pogloblitno je bilo jugoslovansko vprašanje povezano z jadranskim vprašanjem. Podobno spomenico so 15. maja izročili tudi britanski vladi.²²

Vošnjak je menil, da je imel JO veliko vlogo, predvsem po podpisu *Londonskega pakta*. Zdelo se mu je, da je bil odbor »moralni porok in borec za politično moralo zaveznikov«. Prav tako je trdil, da je z obrambo severno-zahodne meje JO branil »balkansko misijo Jugoslavije«.²³ V brošuri *Jugoslovanski odbor* je leta 1940 idealistično zapisal, da je imel JO od samega začetka pred očmi svetli ideal – ustvariti ne samo državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, temveč Jugoslavijo.²⁴

JO je na seji 15. maja 1915 podal izjavo, da se morajo južni Slovani združiti v eni državi, in tako že na samem začetku v svojem programu zagovarjal načelo unitarizma. Odbor je imel dva cilja, in sicer boj proti *Londonskemu paktu* in avstro-ogrski monarhiji.²⁵ V času delovanja v JO je imel Vošnjak večkrat raznovrstne težave s svojimi sodelavci, tudi Slovenci, ki jim je očital premalo dovzetnosti za zadeve, ki so se vsaj njemu zdele velikega pomena.²⁶

Skozi Vošnjakov dnevnik iz časa prve svetovne vojne je moč čutiti in uvideti, da tudi njegova prizadevanja in mnjenja velikokrat niso štela nič. Bil je razočaran tudi nad delom JO: »/.../ Spominjal sem M/asaryka/, kako sem lani v Ženevi karakteriziral politiko Italije. Osupnila me je M/asarykova/ trditev, da se je pogajal v Rimu Briand tudi o našem vprašanju. Lepa stvar! Sedaj ko je Srbija tako slaba, mešetari se vnovič za naše zemlje. Odbor pa debatira cele dneve o položaju, ne da bi se dotaknil tega vprašanja. Nikdo ni govoril z Briandom predno je šel v Rim. V Pariz sem došel s trdno voljo, da se nekaj učini. Pa že prihodnjega dne Brianda ni bilo več v Parizu. /.../ Dalmacijo je najbrž že Italija prepustila, v krempljih

¹⁸ Rahten: *Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci*, str. 195; Svolfšak: *Kupčevanje za zeleno mizo*, str. 164.

¹⁹ Tuđman: *Jugoslovanski odbor i stvaranje zajedničke države*, str. 398.

²⁰ Vodopivec: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, str. 157; Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 126–127; *Slovenska novejša zgodovina*, str. 154.

²¹ Pirjevec: »Trst je naš!«, str. 72; Lončar: *Politično življenje Slovencev*, str. 95; Zakošek: *Primerjalna analiza državnopravnih konceptov*, str. 48.

²² Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 126–127; Ogris: *Borba za jugoslovensko državo*, str. 8; Lončar: *Politično življenje*, str. 95; Vodopivec: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, str. 157; Granda: *Slovenija*, str. 190.

²³ Vošnjak: *U borbi*, str. 35–42; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 13.

²⁴ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 6–7; Petranović, Zečević: *Jugoslavija 1918/1984*, str. 28.

²⁵ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 17–18 in 20.

²⁶ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 43–44.

pa drži Primorje. Potem bi bil položaj Slovencev mnogo slabši nego je bil prej.«²⁷ Nekega dne je Vošnjak iz Vesničevih ust slišal, da Srbija ne računa na verjetnost, da bi se rešilo slovensko-hrvaško Primorje.²⁸

Junija 1915 so bili člani JO povabljeni k Britancu Arthurju Evansu na njegov dom.²⁹ Pri Evansu je Vošnjak zastavil vse svoje znanje, da bi ga prepričal, da prava in pravična zahodna meja Jugoslavije ne more potekati drugje kakor po Soči.³⁰ Vendar predstavniki JO z Evansom niso dosegli zastavljenih ciljev, saj je slednji trdno vztrajal pri svojem stališču.³¹ Vošnjak je zaman prepričeval Evansa, Watsona in Steeda, »naj bi se vsaj ne govorilo o strogo zemljepisno določenih mejah«, temveč bi se te prepustile prihodnosti, in od JO zahteval, naj tem trem britanskim politikom pojasni, da je njihovo stališče vsekakor nespravljivo s programom JO.³² Tudi sicer so Slovenci imeli težave z Britanci, ki so o obstoju Slovencev vedeli izredno malo. Britanska javnost je veliko slovenskega ozemlja prištevala k nemškim krajem, zato sta Vošnjak in Niko Županič imela zelo težko nalogo, saj sta že v prvih propagandnih poskusih naletela na veliko nerazumevanje britanske javnosti.³³

V spomenici, ki jo je Vošnjak napisal še v domovini, je obravnaval slovensko vprašanje, posebno poglavje pa je namenil »etničnemu spopadu na Primorskem in v Trstu«.³⁴ Izmed članov JO je bil proti Vošnjaku predvsem Frano Supilo, ki mu je na eni izmed sej nesramno zabrusil: »Za Hrvate še imajo Velike Sile smisel, kar se tiče Slovencev, je vse končano.« A Vošnjak je na takšno provokacijo že imel pripravljen odgovor: »Če smatrajo Velike Sile Slovence kot truplo, tem večja je naša dolžnost, da delamo za njih.«³⁵

Vošnjak se je brez posvetovanja z JO podal tudi v Niš, da bi spoznal starosto srbske politike Nikolo Pašića.³⁶ Na svoji »misiji« v emigracij se je nekajkrat srečal tudi s Čehom Tomášem Garriguem Masarykom, o čemer je pisal v svojem dnevniku.³⁷ Na srečanjih s slednjim je razpravljal o položaju Slovencev in njihovih zahtevah po Primorski. Vošnjak ni bil povsem prepričan v Masarykove načrte: »Tudi on ima programne točke, s katerimi najbrž ne bo povsem prodril, kakor Slovaška, koridor. Treba je stremeti za tem, kar je dosegljivo. Internacionalizacija Trsta se mu zdi mnogo prepametna misel, da bi velike sile bile za njo. /.../ Italija dela težave že v češkem vprašanju.«³⁸ V spominih je zabeležil tudi pogovor, ki ga ni ravno navdušil: »Nikakor nisem mogel razumeti njegovih namere, da želi deliti Slovence od Jugoslovancev ter jih nekako rezervirati koridorju Češke. Masaryk je vzel s police Murkovo knjigo o slovenski literaturi. Odgovoril sem, da Murko ni napisal te knjige, da se je le-ta uporabila v času svetovne vojne proti našim interesom. Ta pripomba Masaryka ni dobro razpoložila.« Tako je nekaj dni po njunem srečanju zapisal, da Masaryk pravzaprav nič ne stori za jugoslovansko stvar.³⁹ V Londonu se je srečal tudi z enim izmed vodilnih iz češke emigracije Edvardom Benešem: »/.../ Razgovor z Benešem je utrdil zopet v meni prepričanje, da mora biti Nemčija premagana. Beneš je slikal položaj Nemčije kot brezupnega. Ako Nemčija pade, je Avstrija pred propadom. Ko smo vstopili v lift /.../ me je silno

²⁷ Prav tam, str. 64, 151 in 155–156.

²⁸ Vošnjak: *U borbi*, str. 112.

²⁹ ARS, AS 1039, fasc. 3, Pismo Arhurja Evansa, 13. 6. 1915.

³⁰ Ogris: *Borba*, str. 18.

³¹ Vošnjak: *U borbi*, str. 53.

³² Ogris: *Borba*, str. 19.

³³ Trgovčević: *Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije*, str. 187.

³⁴ Zakošek: *Primerjalna analiza državnopravnih konceptov*, str. 46.

³⁵ Vošnjak: *U borbi*, str. 55; Lipušček: *Sacro Egoismo*, str. 275; Šepić: *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918*, str. 133.

³⁶ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 88.

³⁷ Prav tam, str. 122.

³⁸ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 151; Klabjan: *Oblikovanje jugoslovanskih meja*, str. 281.

³⁹ Vošnjak: *U borbi*, str. 114; Klabjan: *Oblikovanje jugoslovanskih meja*, str. 281.

presenetila Beneševa izjava, da so Italijani ponudili Čehom italijansko dinastijo in da se bo ta stvar rešila v teh dneh.«⁴⁰

Po Vošnjakovem mnenju se je vsaka zadeva preveč »zategovala« in ker je obstajala nevarnost, da bi Rusi prehitro odpotovali iz Londona, je sam organiziral čajanko, ki naj bi se priredila v čast ruskih politikov. A do čajanke nikoli ni prišlo.⁴¹ V JO so se spraševali, kaj bo prinesla nova ureditev in ali bo nova Rusija sposobna braniti vzhodno fronto. Vošnjak je v novo Rusijo vsekakor verjel: »/.../, ampak sem vendar vsaj jaz mislil, da je novo stanje boljše od starega in da bo nova Rusija bolj inteligentna v zvezi z jugoslovanskim vprašanjem. V tem se nismo zmotili in nova Rusija, v imenu katere je govoril Miljukov, je prva od vseh velikih sil imela pogum priznati našo pravico do združitve /.../«. ⁴² Že tekom leta 1916 je bil Vošnjak izbran za člana JO, ki naj bi odpotoval v Rusijo, kjer bi se posvetil vprašanju organiziranja prostovoljcev. Tudi sicer naj bi imel menda že vse urejeno za potovanje, a je srbska vlada nenadoma potovanje preložila.⁴³

Konec aprila 1917 je Pašić na Krf povabil Trumbića in Protića ter obenem predlagal, naj se tja pošlje še tri člane JO, in sicer Hrvata, Slovenca in bosanskega Srba.⁴⁴ Delegacija JO je na Krf odpotovala 1. junija in tja prispela 11. junija 1917. Člani ožjega odbora, ki je izdelal deklaracijo, so bili Trumbić, Ljuba Davidović in Vošnjak, člane srbske vlade so predstavljali Pašić, Protić, Momčilo Ninčić, Vojislav Marinković, Marko Đuričić in vojni minister Milorad Drašković.⁴⁵ Pred odhodom so se člani JO odločali, ali naj na pogajanja pošljejo Gregorina ali Vošnjaka.⁴⁶ Tehtnica se je prevesila na stran slednjega, saj ga je za pogajanja na Krfu kvalificiralo njegovo veliko zanimanje za jugoslovanski problem, še posebej problem Trsta in Istre.⁴⁷ Preden so delegati JO odpotovali na Krf, je bila v domovini prebrana znamenita *Majniška deklaracija*, ki je niso mogli spregledati ne člani JO ne srbski politiki. Pašić in srbska vlada sta sicer dajala nek vtis tolerance do deklaracije, morda iz obzirnosti do odborovih pogajalcev, kar je Vošnjak nato napačno ocenil, da so srbski politiki govorili o njej z odobravanjem.⁴⁸

Preden so predstavniki JO odšli na Krf, so od 22. aprila do 20. maja 1917 imeli redne sestanke. Vse sklepe so menda izrazili v nekakšnem protokolu. Razpravljali so o imenu države, teritorialni delitvi, ustanavljanju samoupravnih enot, odnosu med Cerkvijo in državo itd. O vseh vprašanih so razpravljali na temelju srbske ustave in ti razgovori so bili po Vošnjakovem pisanju nekakšen uvod krfski konferenci.⁴⁹ V Pašićevem pozivu, naj pridejo delegati JO na Krf, ni bilo opredeljeno, o čem bodo razpravljali, zato JO ni predhodno natančno opredelil skupnega stališča, ki bi ga njegovi delegati zastopali, Trumbić je namreč menil, da bodo na Krfu samo izmenjali mnenja s srbsko vlado.⁵⁰ Velik vpliv na sam nastanek *Krfske deklaracije* naj bi imelo dogajanje v Rusiji.⁵¹ Čeprav JO še ni zavzel nikakršnega stališča do dogodkov v Rusiji, je Vošnjak na eni izmed sej predlagal, naj se odbor s posebno spomenico posvetuje o položaju v tej državi, a je naletel na gluha ušesa.⁵²

⁴⁰ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 129–130.

⁴¹ Vošnjak: *U borbi*, str. 127.

⁴² Prav tam, str. 171–172.

⁴³ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 22.

⁴⁴ Kranjec: *Kako smo se zedinili*, str. 96.

⁴⁵ ASS, FV, šl. 4, Štiridesetletnica krfske deklaracije, 24. 7. 1957; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 26.

⁴⁶ Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 192.

⁴⁷ Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 28; Vošnjak: *U borbi*, str. 221.

⁴⁸ Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 130 in 202.

⁴⁹ Vošnjak: *U borbi*, str. 186–187.

⁵⁰ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 162.

⁵¹ Vošnjak: *Tri Jugoslavije*, str. 5.

⁵² Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 155.

Na prvi seji krfske konference je Vošnjak vsem udeležencem izročil spis *Piemont*, zbirko razprav o temeljih bodoče države, političnem centralizmu, decentralizaciji in samoupravi po razmeram primerno prilagojenem anglosaksonskemu vzoru. Vošnjak se je z vso svojo energijo zavzel za to, da se na vsak način ugotovi in določi, da bo nova država obsegala vso slovensko ozemlje. Ker pa je vmes posegla že omenjena objava o *Majniški deklaraciji*, srbski udeleženci najprej niso hoteli niti slišati za Slovence z izgovorom, da sami zahtevajo, da ostanejo pod žezlom habsburške monarhije.⁵³ Ko je debata tekla o imenu prihodnje skupne države, je Vošnjak predlagal ime Združena nacija Srbov, Hrvatov in Slovencev.⁵⁴ Ves čas se je trdno držal stališča, da so Slovenci Jugoslovani in se za to tudi boril pri propagiranju v emigraciji.⁵⁵

Delegati JO niso nastopali skupno, čeprav so bili člani ene skupine, temveč posamezno, pri čemer so zavzemali vsak za svoje stališče. To je pustilo slabe rezultate, saj niso imeli usklajenih stališč o pomembnih vprašanih notranje ureditve bodoče države, o čemer se je razpravljalo šele po njenem nastanku.⁵⁶ 17. junija je prvi govoril Vošnjak. Ni se strinjal s Trumbićem, ki je predlagal plebiscit: »G. Trumbić je govoril o plebiscitu. /.../ Žalitev bi bila, če bi zahtevali plebiscit zaradi potrditve enotnosti našega naroda. Ampak obstaja še vprašanje plebiscita v krajih, kjer zavest ni razvita. Volitev pomeni, da se tisti, ki voli, zaveda tega. V določenih delih našega naroda zavest ni povsem razvita. /.../ Mi smo lahko preganjani, noben Slovenec ne bi volil drugače kot za slovensko stvar. Strinjam se z g. Protićem, da se to vprašanje postavi negativno.«⁵⁷

Ko se je razpravljalo o imenu, grbu, koledarju in kronanju, se Vošnjak ni strinjal s Protićevo izjavo, da je ime Jugoslavija umetno, in mu odgovoril: »Večji pomen ima vprašanje imena kot grba in barve. Porazdelitev barv je za nas Slovence formalnost. Ne zmanjšuj oč pomen nacionalnih imen, jaz mislim, da naziv 'Jugoslovani' mora iti v ustavo. Narod jugoslovanski, stopajoč v skupnost, predstavlja Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.« Protić mu je oporekal, da takšen naziv ni pravilen, saj Bolgari ne vstopajo v takšno skupnost, a Vošnjak je imel že pripravljen odgovor: »V praksi se samo te tri veje naroda smatrajo kot Jugoslovani. Tuji svet se je na ta naziv že začel navajati. Ime Združena Kraljevina že obstaja: Združena Kraljevina Velika Britanija. Zaradi tega je isto ime za dve državi nerodno.«⁵⁸

Da so bili člani JO v dvomih glede zanesljivosti pogajanj s Srbi, prav tako tudi Vošnjak, je razvidno iz dnevnika slednjega: »V seji je čital Pašić zloglasno noto od meseca avgusta 1915, v koji so nas prodali. Točno sem si zapisal, kaj pravi nota o Slovencih. To nas je sve porazilo. Zvečer Trumbić v očajanju. /.../ Kaj je napraviti, ako Srbija noče sedaj energično vzeti v roke stvar našega ujedinjenja. Poslati sla v Petrograd ali pa brzojaviti provizorni vladi. In doma verujejo, da je problem že postavljen.«⁵⁹

16. julija 1917 so člani konference na Krfu zasedali na zadnji seji, na kateri se je govorilo o vsebini *Krfske deklaracije*. Vošnjak je zapisal, da so se razšli v zelo težkem razpoloženju in da je bilo čutiti nekakšno nezaupanje. Zdelo naj bi se jim, da jih čakajo usodni dogodki, ki ne bodo uresničili združitve v smislu ideala, ki so si ga zamislili s *Krfsko deklaracijo*. V spominih je ugotavljal, da se črni pogledi na prihodnost niso uresničili, vendar je ostalo »želo nezaupanja« med Pašićem in Trumbićem, ki je »zastrupljal medsebojne odnose tekom leta 1918 in pozneje«.⁶⁰

⁵³ Ogris: *Borba*, str. 40.

⁵⁴ Prav tam, str. 231.

⁵⁵ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 120.

⁵⁶ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 162.

⁵⁷ Šišić: *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu*, str. 28.

⁵⁸ Vošnjak: *U borbi*, str. 247–248; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 30–31.

⁵⁹ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 207.

⁶⁰ Prav tam, str. 261–263.

Krfska konferenca se je torej začela 15. junija in je trajala do 20. julija. Skupno je potekalo 28 plenarnih sej.⁶¹ Vošnjak je v spominskih oporekal trditvam, da je bila *Krfska deklaracija* mednarodno dejanje, zaključeno med dvema mednarodnima ustvarjalcema. »*Jugoslovanski odbor ni bil mednarodni faktor, ampak sta bila Srbska Vlada in Jugoslovanski odbor emanacija neke edinstvene narodne volje, ki se je izražala v nešteti pojavih.*« *Krfska deklaracija* je bila zaveznikom uradno notificirana kot državni program Srbov, Hrvatov in Slovencev.⁶²

Dobrih štirideset let pozneje je Vošnjak še vedno s spoštovanjem gledal na akt *Krfske deklaracije*: »*S ponosom morem trditi, da noben drugi narod ni v teku prve svetovne vojne, pa tudi ne v teku druge, formuliral svoj državni program na tak vseobsežen način. Celokupno državno življenje je obsežno. Nova država stoji v vseh funkcijah pred nami. To je edinstven način državne izgradnje na podlagi medsebojnega sporazuma. Ako je Rousseau trdil, da nastaja država po pogodbi, se je moglo reči, da se je to zgodilo v našem primeru. Tu ni bilo osvajanja, aneksij, premoči volje silnejšega. /.../ Pravi veliki konflikti se še niso pojavili in tisti, ki so se pojavili, so bili obvladani.*«⁶³

Že na Krfu so se pojavljale težave glede jugoslovanske misije v ZDA, saj niso želeli, da bi bila zgolj srbska. Edini Pašičev argument zoper jugoslovansko misijo je bil, da ZDA še niso objavile vojne Avstriji. Vošnjak je menil, da bodo Slovence in Hrvate v ZDA in drugod uspeli prepričati v jugoslovanski program srbske vlade le, če bi bila misija jugoslovanska. Vendar je razumel Pašičeve razloge, saj je celo poslanik Ljuba Mihajlovič podal odstop na svojo poslansko misijo v Washingtonu, ker je v Beli hiši zagovarjal jugoslovanski in ne razširjeni program Srbije z izhodom na morje.⁶⁴

Novembra je Vošnjak v Londonu obiskal ameriškega ambasadorja Walterja Pagea, s katerim je imel buren pogovor o položaju Slovencev. Amerika je bila pripravljena pomagati Srbiji, drugim ne: »*Ko sem videl, da je gluh, sem pa rekel: Ako za ambasadorja ne eksistira naše vprašanje, bom pa govoril Vam Amerikancu. Pa tudi naša karta ni delala čudeže. Prijazna fraza, shake's hand in zvršeno.*«⁶⁵ A Vošnjak je svoj odhod v ZDA naposled izposloval.

Emigranti v Londonu so se zavedali neenotnosti, propaganda za JO v ZDA pa je bila zlasti med Slovenci slaba. Tako so po dogovoru z regentom Aleksandrom tja poslali Vošnjaka, katerega naloga je bila pridobiti Slovence za podporo *Krfski deklaraciji* in funkcionarje State Departmenta nagovoriti, naj pokažejo več poslušnosti za priznavanje odbora. Rojake je moral prepričati, da nova država ne bo temeljila na vojaškem osvajanju, temveč na vzajemnem soglasju med Srbi, Hrvati in Slovenci iz habsburške monarhije ter Srbi iz kraljevine. Vošnjak je najprej skušal pridobiti lastnika in urednika časnika *Glas naroda* Franka Sakserja in vodstvo Slovenskega republikanskega združenja. Slednje mu ni uspelo. O smislu *Krfske deklaracije* ni uspel prepričati niti socialistov in ne slovenskega katoliškega krila.⁶⁶

Ob odhodu v ZDA je Vošnjak pisal o ciljeh svoje poti: »*Prvi cilj je bil pridobiti mase slovenskih izseljencev. /.../ To moje delo ni smelo biti zasnovano na demagogiji, temveč na načelih Krfske deklaracije. /.../ Drugi moj cilj je bil sledeči: Delo Jugoslovanskega odbora je bilo zasnovano na konceptu, da mora priti do likvidacije avstro-ogrske monarhije. V Ameriki je še vedno vladalo mišljenje, da je treba Avstro-Ogrsko federalizirati.*« Vošnjak ni gledal navdušeno na Wilsonovih štirinajst točk; v spominskih je zapisal, da so slednje izzvale pravo senzacijo v

⁶¹ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 162.

⁶² Vošnjak: *U borbi*, str. 265–266.

⁶³ Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 160.

⁶⁴ Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 310–311.

⁶⁵ Prav tam, str. 236–237.

⁶⁶ Lipušček: *Ave Wilson*, str. 222–223; Rahten: *Od aneksijske krize do Ženevskega sporazuma*, str. 84–85.

svetu, a so ravno te iste pomenile ogromno razočaranje za vsakogar, ki je želel neodvisno in svobodno Jugoslavijo.⁶⁷

Vošnjaku je uspelo stopiti v stik s senatorjem Hitchcockom, predsednikom zunanjega odbora ameriškega senata. V številnih manjših spomenicah je Wilsonu in ameriškemu državnemu sekretarju Robertu Lansingu pojasnjeval jugoslovanski problem. Ker zadevi z Italijo ni bilo videti konca, je spisal spomenico, ki jo je poslal Wilsonu in zunanjemu odboru senata ZDA. V spomenici je zahteval, naj se Amerika zoperstavi Italiji v njenih namerah in predlagal, naj ameriška vojska zasede slovensko Primorje. V spomenici je kot prvi izmed jugoslovanskih politikov poudaril, da lahko samo plebiscit ustvari takšen položaj, ki bi zagotovil pravično rešitev jadranskega vprašanja.⁶⁸

Vošnjak se je menda še pred svojim prihodom v ZDA zavedal, da so državniki zahodnih sil verjeli, da je Avstro-Ogrsko možno federalizirati in da je to najboljša rešitev, zato si je za cilj zadal, da bo dokazal, da je to nemogoče. V ta namen je sestavil spomenico oziroma študijo *Austrian federalism* in z rokopisom v roki prišel v ZDA,⁶⁹ kjer je sodeloval na številnih shodih in rojake v izseljenstvu nagovarjal za jugoslovansko stvar. Ponekod je imel večje uspehe, drugod ne. Med 14. in 16. aprilom 1918 je imel govor na clevelandski konvenciji, na katero so bili povabljeni tudi zaupniki vseh severnoameriških podružnic.⁷⁰ A Vošnjakovo misijo v ZDA je omejevala finančna plat. Kot je sam zapisal, je od srbske vlade dobil le skromno podporo za pot, vse ostalo je moral financirati sam. Menil je, da bi bilo njegovo delo zagotovo uspešnejše, če bi zanj imel dovolj prepotrebni sredstev.⁷¹

Po razpadu Avstro-Ogrske se ni takoj vrnil v domovino, saj je čakal ameriško izdajo svoje knjige *A Bulwark against Germany*. Ko je prispel v Pariz, je pričakoval, da ga bo tam pričakal kakšen poziv iz Zagreba ali Ljubljane oziroma vsaj vesti, vendar s tem ni bilo nič.⁷² O tem je z žalostjo pisal tudi leta kasneje: »/.../ nihče mi ni odgovoril ali me pozval v domovino, ki je bila osvobodjena tudi s pomočjo energične akcije naše emigracije, v kateri sem imel svoj delež tudi jaz.« Obenem je bil vesel, da se v domovino ni vrnil pravočasno, ker mu tako ni bilo treba sodelovati pri »zloglasni ženevski konferenci«. *Ženevska deklaracija* je bila po njegovem mnenju »jabolko razdora« in je zanj pomenila nazadovanje v njihovi »državni evoluciji.«⁷³

Deset let pozneje je Vošnjak v spominih o osvoboditvi in zaključku dela JO razmišljal: »/.../ Zmaga je dokazala, da smo šli po pravi poti. Naši sovražniki so hoteli stigmatizirati naš narod, da je naš narod bil v taboru premaganih. Iz dejstva, da se je naš narod boril na neki fronti, se ne sme nič sklepati. Vprašati se moramo, kakšen je bil pravi notranji motiv. Delal je to naš narod, ker je sugestivno čutil, da se bori proti nepravčnosti, proti Londonskem[u] paktu. V svoji duši po svojih pogledih na najvišje državne probleme je bil cel naš narod v taboru zmagovalcev in ne premaganih. Ena zgodovinska neresnica je, če se hoče Slovence in Hrvate poriniti v tabor premaganih.«⁷⁴ Vendar pa niti sam Vošnjak ni mogel zanikati določenih nesoglasij v JO. Nerazčiščeno je ostalo razmerje med JO in srbsko vlado, ki ga je na pravi tir spravila šele Krfska deklaracija. Ob tem je priznaval, da niti ta dokument ni mogel ustvariti popolne harmonije med njima. Presenečen je bil, da se niso pojavile še večje težave in konflikti.⁷⁵

⁶⁷ Vošnjak: *U borbi*, str. 288; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 35.

⁶⁸ Ogris: *Borba*, str. 68–72; Lipušček: *Sacro Egoismo*, str. 336.

⁶⁹ Vošnjak: *U borbi*, str. 290 in 298.

⁷⁰ Ogris: *Borba*, str. 64–67.

⁷¹ Vošnjak: *U borbi*, str. 323.

⁷² Prav tam, str. 379–380.

⁷³ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 41–42.

⁷⁴ Vošnjak: *U borbi*, str. 392.

⁷⁵ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 25.

Ob koncu Vošnjakovih spominov je čutiti razočaranje nad nepriznavanjem dela emigrantov: »Absurdno je in neverjetno prikazati našo združitev, kot da sploh ni bilo dela emigracije. Ne bom prišel z argumentom hvaležnosti ali nehvaležnosti, čeprav imajo besede Edvarda Beneša svoj globoki smisel: 'Hvaležnost je znak plemenitosti duha posameznika in naroda.'«⁷⁶

Z nastankom Kraljevine SHS je postalo delovanje JO brezpredmetno. Po Trumbičevem prevzemu Ministrstva za zunanje zadeve je predsedstvo JO vodil Trinajstić, na pariški mirovni konferenci pa je imel odbor še nekaj formalnih sej.⁷⁷ Nekega dne je v Pariz prispel samo telegram, v katerem je bilo sporočeno, da je minister za notranje zadeve Svetozar Pribičević JO razpustil. In s tem je bilo konec JO.⁷⁸

Generalni sekretar na pariški mirovni konferenci 1919

S sodelovanjem na mirovni konferenci v Parizu v letih 1919–1920 je mlada država Kraljevina SHS pričela svoje mednarodno politično življenje. Kraljevina SHS v Parizu ni skušala samo doseči priznanja meja, temveč tudi mednarodno priznanje, da so Srbi, Hrvati in Slovenci tri veje skupnega naroda.⁷⁹

Že pred začetkom zasedanja pariške mirovne konference se je Vošnjak 20. decembra 1919 oglasil iz Pariza in časniku *Slovenec* poslal dopis domovini. V uvodu nagovora je uporabil nekoliko pravljичne besede: »Po dolgih letih dela, razočaranj, navora, žrtev, katera sem preživel v prognanstvu, evo končno uspeh. Slovenska domovina je svobodna in neodvisna. Padli so tisočletni okovi. V prah so strte temne fevdalne sile, ki so v zgodnjem srednjem veku uničile slovensko državnost, Korotan, prvo slovansko državo, urejeno v zapadnem duhu. V naših dneh so se odprla grobišča in pokazala se je naša neodvisnost. Kralj Matjaž je enkrat izpolnil svojo besedo.« Zapisal je, da se je hrepenenje končno uresničilo in da so Hrvati, Srbi in Slovenci naposled združeni.⁸⁰

Vošnjak je zastopal oddelek generalnega sekretarja. To dolžnost je vršil eno leto, mesto pa je dobil po zaslugi Otokarja Rybářa. Vošnjakovo imenovanje je pomenilo nekakšno koncesijo Slovincem. Ko je bilo s strani beograjske vlade v Pariz sporočeno Pašičevo, Trumbičevo in Vesničevo imenovanje za polnomočne delegate, je delegacija v Parizu menila, da morajo tudi Slovenci imeti svojega opolnomočenega predstavnika. Zato je vladi predlagala, naj na mesto generalnega sekretarja imenuje Slovence. Njihov predlagani kandidat je bil Ivan Hribar, a je Rybář opozoril na dejstvo, da bi Slovenci morali sami predlagati ustreznega kandidata – njegova izbira je bil ravno Vošnjak. Vošnjak je s tem aktom postal oseba, ki je pred mirovno konferenco politično neformalno predstavljala Kraljevino SHS in s tem kazala, da je njena delegacija sestavljena iz Srbov, Hrvatov in Slovencev. Delegacija je vedela, kako izkoristiti neformalnost in polformalnost svojega člana, ki je velikokrat vztrajal pri mirovni konferenci, večkrat so mu poverili tudi politične misije. Ko je bil Vošnjak decembra 1919 razrešen s funkcije generalnega sekretarja, je bilo ukinjeno tudi imenovanje novega generalnega sekretarja delegacije.⁸¹

Sredi aprila 1919 se je Vošnjak skupaj z Lambertom Ehrlichom, Leonidom Pitamicem, Ivanom Schweglom in Matijo Slavičem udeležil pogovorov z britanskimi, ameriškimi in francoskimi izvedenci za ozemeljska vprašanja. Smisel teh

⁷⁶ Vošnjak: *U borbi*, str. 399–400.

⁷⁷ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 43.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Djokić: *Nikola Pašić and Ante Trumbić*, str. 3.

⁸⁰ »Domovini«, *Slovenec*, 7. 1. 1919.

⁸¹ Mitrović: *Jugoslavija na konferenciji mira 1919–1920*, str. 36, Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20*, str. 69.

pogovorov je bilo podajanje stvarnih pojasnil o koroških Slovencih, s čimer bi onemogočili vpliv poročila ameriškega polkovnika Shermana Milesa in bi vsaj poskusili doseči, da bi komisija spremenila svoja stališča o določeni meji na Karavankah in predvidenem plebiscitu.⁸²

Vošnjak in Schwegel sta se kot predstavnika slovenske delegacije dvakrat sestala z Wilsonom zaradi velike osebne iznajdljivosti in prodornosti. Takšno srečanje ni uspelo niti nekaterim predstavnikom bistveno večjih držav. Slovenski delegati so slepo zaupali v Wilsonova načela samoodločbe narodov, ki naj bi priznala ali morda celo uzakonila večstoletne sanje slovenskega naroda. A te želje in cilji niso bili uresničljivi, česar se ni zavedal niti Vošnjak pred pričetkom mirovne konference.⁸³

Vošnjak je kot generalni sekretar pogajalske komisije obveščal o stanju na jugoslovanskem ozemlju.⁸⁴ Predmet razprav na mirovni konferenci je bil razumljivo tudi Trst. Že pred konferenco je bilo bolj ali manj jasno, da bodo velesile v najboljšem primeru pristale na Trst kot svobodno mesto, čeprav je jugoslovanska delegacija vztrajala na tem, da Trst pripade Kraljevini SHS. Že sam Vošnjak je pred konferenco v pogovoru z ameriškim ekspertom Seymourjem izrazil dvom, da lahko Jugoslavija dobi Trst, vendar je vsekakor upal, da bo dobil status svobodnega mesta.⁸⁵

Vprašanje Koroške se je vedno bolj zapletalo. Na mirovni konferenci je bil za celovško kotlino določen plebiscit. Tako je jugoslovanska delegacija odpotovala v St. Germain, da bi prisostvovala predaji preliminarija, obenem pa je francoskemu politiku Georgesu Clemenceau vročila pisno rezervo. Delegacija se je trudila poiskati kompromis med Wilsonovim stališčem, ki je bil za globalni plebiscit, in lastnim, ki je predvideval priključitev cone A h Kraljevini SHS. Johnson je kompromisni predlog predložil Wilsonu in drugim ekspertom velesil ter ob tem predlagal, da bi se cona A takoj priključila Kraljevini SHS, cona B pa Avstriji. Prebivalci obeh con bi tako dobili priložnost sami odločiti, h kateri državi bi pripadli. Na podlagi tega predloga je četverica velesil dala Milenku Vesniću kot zastopniku jugoslovanske delegacije priložnost za ustno razpravo (4. junija). Ker pa se jugoslovanska oziroma slovenska delegacija ni kar tako predala, so 11. junija Janko Brejc, Ehrlich in Vošnjak odšli na razgovor z lordom Hardingom. Kljub zadržanosti je stališča trojice pozorno poslušal in na koncu obljubil, da bo obvestil Arthurja Balfourja in Lloydja Georgea o jugoslovanski zahtevi, da se jim dá zelena črta brez plebiscita. A nekaj dni pozneje delegacija pri tajniku Filipu Kerru ni dosegla nikakršnih premikov, saj slednji nikakor ni mogel razumeti, zakaj se otepajo plebiscita, saj bi ravno po njihovih statistikah moral prinesiti dobro rešitev. Jugoslovanska delegacija je naposled le dosegla nek uspeh, saj so se zavezniki v zadnjem trenutku odločili, da se Avstriji ne vroči del načrta mirovne pogodbe, ki se je nanašala na Koroško.⁸⁶

Na seji jugoslovanske delegacije (25. junija 1919) je bil poleg ostalih predstavnikov prisoten tudi Vošnjak. Pašić jih je obvestil, da so iz Beograda dobili depešo, s katero jim je vlada sporočala, da je treba na Vidovdan sprejeti mir z Nemčijo. To naj bi bil pomemben dogodek, saj bi s tem prenehal obstoj Srbije in bi uradno postala država Srbov, Hrvatov in Slovencev. Dogodek bi tako pomenil krst omenjene države. Vošnjak je na temelju svojih opažanj prišel do sklepa, da obstaja resna nevarnost, da pogodba z Nemčijo ne bo ratificirana v Ameriki.

⁸² Perovšek: *Ehrlich in pariška mirovna konferenca 1919–1920*, str. 71–72; Perovšek: »V zaželjeni deželici«, str. 100–101; Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca*, str. 99.

⁸³ Lipušček: *Ave Wilson*, str. 7 in 13; Rahten: *Dr. Ivan Schwegel in jadransko vprašanje na pariški mirovni konferenci*, str. 702.

⁸⁴ ARS, AS 1039, fas. 3, Dayevo pismo Vošnjaku, 26. 3. 1919.

⁸⁵ Lipušček: *Sacro Egoismo*, str. 184.

⁸⁶ Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca*, str. 116–117, 122 in 128; Kardum: *Diplomatska borba za Koroško na Pariški mirovni konferenci 1919. godine*, str. 137.

Opozarjal je, da je pred vrati prava drama, ki ne bo zrušila samo Wilsona, temveč bo pripeljala do najtežjih svetovnih zapletov.⁸⁷

Burne razprave so na mirovni konferenci potekale tudi glede položaja Primorske in njene usode. Centralna vlada v Beogradu in deželna vlada v Ljubljani sta se že na začetku morali sprijazniti z dejstvom, da se bo o vprašanju zahodne meje nove države razpravljalo izključno na pogajanjih med antantnimi velesilami. Kljub temu da so britanske oblasti kasneje morda malo obžalovale, da je bil del ozemeljskih koncesij Italiji v nasprotju z načeli, ki so jih razglašale zmagovite sile, se je britanska diplomacija kljub vsemu držala *Londonskega pakta*.⁸⁸ Trumbić je predlagal plebiscit za Gorico, internacionalizacijo za Trst, eventualno s plebiscitom ali arbitražo, zahodna istrska mesta pa bi se prepustila Italiji, medtem ko so se eksperti Tomo Šorli, Ivan Marija Čok, Trinajstič, Gregorin, Rybář in Vošnjak izrekli proti lokalnemu plebiscitu.⁸⁹

Konec leta 1919 je Vošnjak sam prosil za razrešitev z mesta generalnega sekretarja zaradi bolezni svojega očeta, ki ga je želel obiskati v Švici.⁹⁰ Oče se je strinjal s sinovo namero preseliti se v Beograd, saj je menil, da nima smisla ostati v Parizu.⁹¹

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

Arhiv Studia Slovenica (ASS)

- ◊ fond Vošnjak (FV), šk. 3; 4: Štiridesetletnica krfske deklaracije, 24. 7. 1957; šk. 12: Versajski mir i Jugosloveni, 4. 6. 1955.

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- ◊ AS 1039, Priv. A. LVIII, Osebni fond Bogumila Vošnjaka (OFBV), fasc. 72, Pismo Bogumila Vošnjaka Mihaelu Vošnjaku, 11. 6. 1915; fasc. 3, Pismo Arthurja Evansa, 13. 6. 1915; Dayevo pismo Vošnjaku, 26. 3. 1919; fasc. 14, Očetovo pismo Vošnjaku, 13. 12. 1919; dopis Nikole Pašića o razrešitvi B. Vošnjaka od dolžnosti sekretarja, 24. 12. 1919.

Časopisi

- ◊ »Domovini«. V: *Slovenec*, 7. 1. 1919.

LITERATURA

Bajc, Gorazd: *Zapletena razmerja: Ivan Marija Čok v mreži primorske usode*. Koper: Društvo TIGR Primorske, 2000.

Boršnik, Marja: *Pogovori s pesnikom Gradnikom*. Maribor: Obzorja, 1954.

Enciklopedija Slovenije, Zvezek 14 U–We. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014.

Ehrlich, Lambert, Benedik Metod: *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti Univerze, 2002.

⁸⁷ ASS, FV, šk. 12, Versajski mir i Jugosloveni, 4. 6. 1955.

⁸⁸ Rahten: *Pariška mirovna konferenca in Slovenci*, str. 27; Rahten: *Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci*, str. 196.

⁸⁹ Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca*, str. 168.

⁹⁰ ARS, AS 1039, fasc. 14, Dopis Nikole Pašića o razrešitvi B. Vošnjaka od dolžnosti sekretarja, 24. 12. 1919.

⁹¹ ARS, AS 1039, fas. 14, Očetovo pismo Vošnjaku, 13. 12. 1919.

Gačić, Aleksandra: *Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat: doktorska disertacija*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2014.

Granda, Stane: *Slovenija: pogled na njeno zgodovino*. Ljubljana: Urad vlade za komuniciranje, 2008.

Janković, Dragoslav: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*. Beograd: »Savremena administracija«, 1967.

Kardum, Livia: Diplomatska borba za Koruško na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. Godine. V: *Politička misao: Croatian Political Science Review XXXVIII* (2001), št. 1, str. 125–142

Klabjan, Borut: Oblikovanje jugoslovanskih meja: T. G. Masaryk in vprašanje italijansko-jugoslovanske meje po prvi svetovni vojni. V: *Jugoslavija v času: devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države / Yugoslavia through time: ninety years since the formation of the first state of Yugoslavia* (ur. Bojan Balkovec). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009, str. 277–289.

Kranjec, Silvo: *Kako smo se zedinili*. Nova Gorica: Samozal. L. Vuga, 1991.

Lipušček, Uroš: *Ave Wilson: ZDA in prekrajanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920*. Ljubljana: Sophia, 2003.

Lipušček, Uroš: *Sacro Egoismo: Slovenci v krempljih tajnega londonskega pakta 1915*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012.

Lončar, Dragotin: *Politično življenje Slovencev: (od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta)*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1921.

Mitrović, Andrej: *Jugoslavija na konferenciji mira 1919–1920*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socialističke Republike Srbije, 1969.

Ogris, Albin: *Borba za jugoslovensko državo: načrt zgodovine in delovanja jugoslovanskega odbora v Londonu za časa svetovne vojne*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1921.

Omahen, Dušan: *Mihael Vošnjak (1837–1920): pobudnik in organizator hranilništva na Štajerskem: njegovo delovanje v deželnem zboru v Gradcu 1884–1896 in v državnem zboru na Dunaju 1885–1897: razprava*. Ljubljana: Ljubljanska banka zadruga banka, sektor za poslovanje s prebivalstvom, 1978.

Perovšek, Jurij: Ehrlich in pariška mirovna konferenca 1919–1920. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 2002, str. 59–85.

Perovšek, Jurij: *V zaželeni deželi: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo: 1918–1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009.

Petranović, Branko, Zečević, Momčilo: *Jugoslavija 1918/1984, Zbirka dokumenta*. Beograd: Rad, 1985.

Petrinović, Ivo: *Ante Trumbić, politička shvaćanja i djelovanje*. Split: Književni krug, 1991.

Pirjevec, Jože: *»Trst je naš!«: boj Slovencev za morje (1848–1954)*. Ljubljana: Nova revija, 2008.

Pleterski, Janko: *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914–1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1971.

Pleterski, Janko: Ante Trumbić in vprašanje razmejitve z Italijo v Slovenskem primorju in Istri 1904–1918. V: *Kriza socialnih idej: Britovškov zbornik / The crisis of social ideas: a festschrift for Marjan Britovšek* (ur. Avgust Lešnik). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo, 1996, str. 111–118.

Prunk, Janko: *Slovenski narodni vzpon, Narodna politika (1768–1992)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

Slovenski biografski leksikon [Elektronski vir]. Ljubljana: Ljubljana: ZRC SAZU, 2013.

Rahten, Andrej: Pariška mirovna konferenca in Slovenci. V: *Slovenci v očeh Imperija: priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the eyes of the Empire: handbooks of the British diplomats attending the Paris Peace Conference 1919* (ur. Ernest Petrič et al.). Mengeš: Center za evropsko prihodnost, 2007, str. 25–42 in 285–305.

Rahten, Andrej: Dr. Ivan Schweigel in jadransko vprašanje na pariški mirovni konferenci. V: *Acta Histrie* 18 (2010), št. 3, str. 691–712.

Rahten, Andrej: Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci / Les rencontres et les différends entre Wilson et les Slovènes. V: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev / Les cinq grands et la création du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes* (ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada). Loka pri Mengšu: Center za evropsko prihodnost; Ljubljana: ZRC SAZU, 2011, str. 195–219 in 437–466.

Repe, Božo: Zakaj so Slovenci vstopili v Jugoslavijo in zakaj so iz nje odšli? V: *Jugoslavija v času: devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države / Yugoslavia through time: ninety years since the formation of the first state of Yugoslavia* (ur. Bojan Balkovec). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.

Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992 (ur. Jasna Fischer et al.). Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.

Svoljšak, Petra: Kupčevanje za zeleno mizo. V: *Slovenska kronika XX. stoletja* (ur. Marjan Drnovšek, Drago Bajt). Ljubljana: Nova revija, 1995–1996, str. 164–165.

Šepić, Dragovan: *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918*. Zagreb: Školska knjiga, 1970.

Šišić, Ferdo: *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu: zbirka akata i dokumenata*. Zagreb: Izvanredno izdanje Matice Hrvatske, 1920.

Trgovčević, Ljubinka: *Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije: 1914–1920*. Beograd: Narodna knjiga, Srpska književna zadruga, 1987.

Tuđman, Franjo: Jugoslavenski odbor i stvaranje zajedničke države južnoslovenskih naroda. V: *Jugoslavenski odbor u Londonu u povodu 50-godišnjice osnivanja* (ur. Vaso Bogdanov, Ferdo Čulinović). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1966, str. 395–411.

Vodopivec, Peter: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.

Vošnjak, Bogumil: Sociološki pomen nemško-slovanske jezikovne meje. V: *Veda 1* (1911).

Vošnjak, Bogumil: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu: utisci i opažanja iz dobe svetske rata i stvaranja naše države*. Ljubljana: Tiskovne zadruge, 1928.

Vošnjak, Bogumil: *Ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka, prvega slovenskega zadrugarja: 18. septembra 1837–18. septembra 1937*. Beograd: Zadruga štamparija, 1937.

Vošnjak, Bogumil: *Tri Jugoslavije: (Jugoslavija v emigraciji – Jugoslavija v stvarnosti – Jugoslavija bodočnosti)*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1939.

Vošnjak, Bogumil: *Jugoslovanski odbor v Londonu: ob 25 letnici nastanka*. Ljubljana: Sreska organizacija Saveza ratnih dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije, 1940.

Vošnjak, Bogumil: Ustavni pogledi Krfske deklaracije. V: *Zgodovinski zbornik* (ur. Marijan Marolt). Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1959.

Vošnjak, Bogumil: *Dnevnik iz prve svetovne vojne*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994.

Zakošek, Ladislav: *Primerjalna analiza državnopravnih konceptov projugoslovanske slovenske emigracije med prvo svetovno vojno: magistrsko delo*. Kranj: L. Zakošek, 2013.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ROLLE VON BOGUMIL VOŠNJAK IM ERSTEN WELTKRIEG UND UNMITTELBAR DANACH

Das Interesse für die Politik und das internationale Geschehen sowie die Idee der Vereinigung der Südslawen waren bei Bogumil Vošnjak bereits in seinen Studentenjahren stark ausgeprägt. Als junger Doktor der Rechtswissenschaft an der Zagreber Universität fand er sich bald im Strudel der Weltereignisse, die der Erste Weltkrieg mit sich brachte. Aus eigenem Antrieb emigrierte er nach Europa und bemühte sich um ein Treffen mit Ante Trumbić, der ihm bald eine Mitarbeit im Jugoslawischen Ausschuss anbot. Dieser war mit vereinten Kräften der Südslawen aus der Habsburger Monarchie gebildet worden, um sich so dem italienischen, mit dem Londoner Abkommen verbundenen Machtstreben leichter widersetzen und am Zusammenschluss der Südslawen aus Österreich-Ungarn zu einem gemeinsamen Staat der Serben, Kroaten und Slowenen mitwirken zu können. Vošnjaks Bemühen war die ganze Zeit darauf gerichtet, die Weltöffentlichkeit auf die Lage der Südslawen und vor allem auf das Schicksal des Küstenlandes (Primorje) aufmerksam zu machen. Seine Bemühungen trugen Früchte, und im Sommer 1917 war er als einziger slowenischer Unterzeichner der Deklaration von Korfu zugegen. Er erwirkte auch eine Agitation in den USA, wo er vor allem die slowenischen Emigranten für einen gemeinsamen Staat zu begeistern versuchte, der nach dem Krieg als Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen gebildet wurde. Aufgrund seiner Bemühungen in der Kriegszeit fiel ihm die ehrenvolle Aufgabe zu, den Staat in Paris als Generalsekretär der Friedensdelegation des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen zu vertreten. Die Erkenntnisse und Forschungsergebnisse zu Vošnjaks Leben und Wirken vor allem während des Großen Krieges und danach basieren in erster Linie auf dem im Archiv der Republik Slowenien und im Archiv Studia Slovenica aufbewahrten Archivmaterial. Vošnjaks Nachlass ist sehr reichhaltig und befindet sich im Archiv der Republik Slowenien, im Archiv Studia Slovenica und im Archiv Jugoslawiens in Belgrad sowie im Museum Velenje. In ausreichendem Maße sind ebenso einheimische und ausländische Fach- und Erinnerungsliteratur sowie Zeitungen und Zeitschriften aus der Zeit seines Wirkens vorhanden. Eine wichtige Quelle für das Studium seines Lebens stellen das von Vladimir Kološ bereits veröffentlichte Tagebuch aus dem Ersten Weltkrieg und Vošnjaks veröffentlichte Erinnerungen an den Ersten Weltkrieg und die ersten zehn Jahre des Bestehens des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen dar.